

Żydowska Pascha

(Tekst do wykorzystania przy omawianiu Eucharystii)

Ostatnia Wieczerza, która miała miejsce w przeddzień śmierci Chrystusa, wpisuje się integralnie w szereg zwyczajów i rytów żydowskich, z których kilka zachowało się w obecnie sprawowanym rycie Mszy św. Dla lepszego zrozumienia tego faktu, należy odwołać się do tradycji żydowskich tamtego czasu, w szczególności w odniesieniu do samego spożywania paschy i jej przebiegu¹. Dziś ta tradycja również jest pielęgnowana u Żydów, jednak ze względu na zawłości historyczne oraz różne późniejsze tradycje, przebieg wieczerzy jest niekiedy odmienny. Najbardziej zbliżoną tradycją względem Paschy czasów Jezusa – wydają się mieć chasydzi, którzy pragnęli odtworzyć, począwszy od XVIII w., jak najbardziej realny przebieg tego święta, sięgając do tradycji swoich „przodków” z okresu machabejskiego.

Początki tego święta sięgają korzeniami wydarzeń opisanych w Księdze Wyjścia, gdzie jest mowa o nocy, w której dokonał się *exodus* Izraelitów z Egiptu, poprzedzony rytualną wieczerzą oraz przejściem anioła śmierci pośród zamieszkałych tam Egipcjan (por. Wj 11,1-13,16). Na pamiątkę tamtych wydarzeń, Izraelici mieli co roku obchodzić święto Paschy w swoich domach, gdzie najbardziej uroczystym elementem była wieczerza (zwana *seder*) podczas której spożywano wcześniej zabitego baranka. Sama nazwa święta bierze swoją etymologię od hebr. terminu *pesah* oznaczającego: *kroczyć, kuleć, chwiać się*². Według badaczy sama geneza święta jest starsza niż historia wyjścia z Egiptu, co poniekąd potwierdza sam tekst biblijny, iż Mojżesz i Aaron chcieli udać się na pustynię, aby tam złożyć stosowną ofiarę Panu (por. np.: Wj 5,2-3,8; 8,23-24). Przypuszcza się, że pierwotnie było to święto obchodzone przez ludy nomadyczne, podczas którego spożywano barana pieczonego na ogniu³ w stroju gotowym do wyjścia, z laską w rękę i w sandałach. Z czasem, w szczególności w okresie monarchii, w kontekście tego święta, rozwinięto teologię wyzwolenia w połączeniu z historią eksodusu. W okresie niewoli babilońskiej, jak i po niej nastąpił progres teologii przymierza Narodu Wybranego z Jahwe, której elementy zostały na stałe wpisane w ryt paschalny.

Dzisiejszy przebieg uczytu paschalnej można scharakteryzować w kilka punktach, które integralnie wpisują się w to święto.

1. **Przygotowanie.** Najkrócej opisując ten element, przygotowanie do święta rozpoczyna się w kilka dni przed właściwą datą Paschy i polega generalnie na porządkach oraz usunięciu wszelkiego kwasu, w szczególności pieczywa. W domach należy zadbać, aby wszystko było koszerne, a same naczynia stołowe i kuchenne mają być tylko użyte do przygotowania uczytu i odpowiednio przechowywane. (Mówi się w tym miejscu o zastawie utrzymanej tylko na to święto). Ortodoksyjni Żydzi tak niekiedy to czynią pieczołowicie, że nawet odkurzają siedzenia w samochodzie, by przypadkiem nie zostały jakieś okruszki jedzenia, ciastek pozostawione np. przez dzieci. Samo bezpośrednie przygotowanie do wieczerzy paschalnej odbywa się w *ipse die* poprzez

---

¹ Ze względu na różnorodność wydarzeń związanych z przygotowaniem do wieczerzy paschalnej, zostają pominięte takie elementy, jak zabijanie baranka paschalnego, oczyszczanie domu z zakwasu, czy dysputa nad samą datą przebiegu wieczerzy, gdyż nie jest tutaj to istotne.

² Etymologia tego słowa nie jest do końca znana, w związku z tym, istnieje kilka różnych interpretacji.

³ Taka praktyka zachowała się po dziś dzień u Samarytan, mieszkających w Izraelu, niedaleko góry Gerazim.

należyty odświętny strój oraz zakaz jedzenia macy⁴. Od około godziny 16 nie wolno spożywać produktów stałych i mącznych, jedynie wolno delikatnie się posilać owocami i warzywami. Sam stół jest nakrywany białym obrusem, na którym stawia się co najmniej dwie świece, kwiaty, kielichy na wino oraz kielich dla Eliasza (ma być najpiękniejszy ze wszystkich), czerwone wino⁵ (współcześnie gdzieś butelka na głowę), co najmniej trzy mace przykryte serwetką, specjalny woreczek na afikoman⁶, słoną wodę oraz dzbanek z wodą, miskę i ręcznik do rytualnego obmycia. Oprócz tego jaja gotowane na twardo, od których rozpoczyna się uczta sederowa⁷, poduszki, aby się na nich oprzeć⁸ i talerz sederowy z pięcioma lub sześcioma wgłębieniami na rozmaite symboliczne potrawy (np. gorzkie zioła⁹; charoset¹⁰, rzodkiewkę lub pietruszkę¹¹ itd.).

2. **Przebieg.** Wieczera rozpoczyna się od zapalenia świątecznych świec¹² oraz od recytacji (śpiewu) modlitwy dziękczynnej przypominającej, czym jest ta uczta. Po recytacji świątecznego *Kidduszu* wypija się pierwszy kielich wina zwany symbolicznie *Wyprowadzę - hoceti* (domyślnie: z Egiptu). Następnie obmywa się rytualnie ręce i spożywa się warzywa, które wcześniej się moczy w słonej wodzie. Warzywa symbolizują odrodzenie i żywotność (Izraela), który niekiedy musiał gorzko płakać w niewoli.

W kolejnym etapie świętowania przełamuje się jedną z trzech mac¹³ (środkową), gdzie jedną część się chowa do woreczka jako afikoman, a drugą się spożywa. Następnie dzieli się pozostałe mace zwane „chlebem niedoli”¹⁴ pośród uczestników sederu. **W tym momencie następowała modlitwa za chleb, która brzmiała: *Błogosławiony jesteś, Panie wszechświata, który dałeś nam chleb, owoc ziemi*¹⁵. W tym miejscu Chrystus dodał słowa: *Bierście i jedzcie to jest Ciało moje*.** Potem następowała *haggada*, czyli opowiadanie o wyjściu z Egiptu poprzedzona przez cztery pytania¹⁶,

---

⁴ W niektórych społecznościach żydowskich istnieje przepis zakazujący jeść macę nawet przez 30 dni poprzedzających święto.

⁵ Koniecznie czerwone, gdyż było symbolem krwi niemowląt płci męskiej topionych w Nilu na rozkaz Faraona.

⁶ Kawałek macy, który odrywa się z mac położonych na stole i następnie kładzie się na ramieniu jednego z domowników, który w tym momencie zaczyna opowiadać *haggadę* tzn. historię wyjścia z Egiptu, jak to Izraelici uciekali z niezakwaszonym ciastem na plecach.

⁷ Ten zwyczaj jest o wiele późniejszy i raczej nie był znany w czasach Chrystusa.

⁸ Współcześnie raczej spożywa się na siedząco, ale w czasach Jezusa wieczerza paschalna przebiegała na półleżąco tzn. uczestnicy podpierali się prawą ręką, lewą konsumując potrawy. Taka pozycja była głęboko symboliczna i oznaczała wolność człowieka oraz możliwość kosztowania przyjemności.

⁹ Symbol cierpień narodu żydowskiego w Egipcie.

¹⁰ Charoset – mieszanka pokrojonych jabłek, gruszek i orzechów włoskich bądź fig, migdałów lub daktyli wymieszanych z odrobiną miodu i wina. Ta potrawa symbolizowała zaprawę murarską używaną przez niewolników izraelskich do wyrobu cegieł w Egipcie.

¹¹ Symbol żywotności „domu Izraela”.

¹² Wg tradycji powinny być dwie, jako symbol stworzenia kobiety i mężczyzny. Stąd późniejsze zalecenia rabinów, by te świece odpalała pani domu, chyba, że był jej brak.

¹³ Maca – odpowiednik współczesnego chleba, wypiekany z mąki jęczmiennej, pszennej lub z prosa w kształcie placków o średnicy ok. 25 cm. i grubości 2 cm.

¹⁴ W literaturze można niekiedy spotkać nazwy poszczególnych mac, co znów ma związek z symboliką i historią Izraela. Pierwszą – leżącą na wierzchu nazywano *kohen* (kapłani, którzy uświęcają lud); drugą – środkową: *lewi* (od pokolenia lewitów, z których pochodzili Mojżesz i Aaron); i trzecią, leżącą na spodzie: *Izrael*.

¹⁵ W jęz. hebr. jest czytane tak: *Baruch ata Haszem, Elohenu, Melek haolam, hamoci lechem min haarec*.

¹⁶ Pytania były następujące: 1. Dlaczego w czasie wszystkich innych nocy możemy jeść chamec (kwas) i macę, a tej nocy tylko macę? 2. Dlaczego w czasie wszystkich innych nocy możemy jeść wszystkie warzywa, a tej nocy tylko maror? (gorzkie surowe zioła). 3. Dlaczego w czasie wszystkich innych nocy nie zanurzamy jedzenia ani razu, a tej nocy zanurzamy dwa razy? (w słonej wodzie). 4. Dlaczego w czasie wszystkich innych nocy jemy siedząc lub wspierając się na boku, a tej nocy jemy tylko opierając się na boku?

zadawane z reguły przez najmłodszych uczestników sederu. Następnie kontynuowano opowieść wpisując w jej treść symbolikę paschy, jej znaczenie oraz teologię wyjścia w jej aktualnym wymiarze. Po wszystkich odśpiewywano I część *Hallelu* (Ps 113,1-8) i wypijano drugi kielich wina zwany w tradycji *wyratuję/wybawię - hicalti* (domyślnie: z Egiptu). **To tutaj najprawdopodobniej miało miejsce błogosławieństwo wina: *Błogosławiony jesteś, Panie nasz, Boże wszechświata, który stworzyłeś owoc wina*¹⁷ i wtedy Chrystus miał podać kielich, mówiąc: *Pijcie z niego wszyscy, to jest moja Krew*¹⁸.**

Po spożyciu II kielicha następowała właściwa uczta paschalna. Po raz kolejny obmywano ręce; po raz drugi odmawiano błogosławieństwo nad chlebem; zjadano gorzkie zioła oraz macę z nimi i przystępowano do wieczerzy, gdzie spożywano wcześniej przygotowanego baranka. W tym momencie można było jeść do woli, lecz ostatnim kęsem wg zwyczaju żydowskiego, powinno być mięso z barana. Po tym wydarzeniu wypijano trzeci kielich wina zwany *gaalti – wybawię* (z Egiptu i z rąk armii Faraona). Potem następowało rytualne zaproszenie do stołu proroka Eliasza – zwiastuna nadejścia Mesjasza¹⁹ oraz śpiewano/recytowano drugą część *Hallelu* tzn. psalmy dziękczynne 114-118. Niekiedy po psalmach śpiewano inne utwory paschalne, lecz nie ma pewności, czy tak było w czasach Jezusa. Na zakończenie wieczerzy, która według Talmudu powinna się zamknąć przed godziną 24.00, wypijano czwarty kielich wina zwany *lakachti – wezmę* (mój lud za swoje dzieci. Mowa o przymierzu na Synaju). Późniejsza tradycja wskazuje jeszcze na piąty kielich, który wypijano za/dla Eliasza²⁰. Miała to być aluzja do ostatecznego i przyszłego wyzwolenia Izraela i całej ludzkości przez Mesjasza. Całość kończyła się modlitwą o przyjęcie sederu przez Jahwe i prośbą o wypełnienie obietnic odkupienia. Uczestnicy żegnali się i do dziś tak czynią, słowami: *Laszana haba biruszalaim – Na przyszły rok – w Jerozolimie!*

Na koniec, jedna interesująca ciekawostka. Według starożytnych przekazów żydowskich w noc paschalną z 14 na 15 nisan (odpowiednik naszego marca/kwietnia) miały miejsce 3 istotne wydarzenia: była to noc stworzenia, noc przymierza z Abrahamem i noc wyjścia z niewoli egipskiej oraz czwarte zdarzenie, które ma dopiero nastąpić: ta noc będzie dniem zbawienia: Mojżesz i Mesjasz przybędą na chmurze, wówczas noc stanie się jasna jak dzień, zacznie bowiem świecić światło początków (Wj Rabba 18,9).

Literatura pomocnicza dla pogłębienia tematu:

- Brat Efraim, *Jezus Żyd praktykujący*, (tłum. J. Fenrychowska), Kraków 1994, ss. 329-349.
Drozd J., *Ostatnia wieczerza, nowa Pascha*, (Attende Lectioni IV), Katowice 1977.
Greenberg B., *How to Run a Traditional Jewish Household*, New York – London – Toronto 1998, ss. 398-442.
Hagada na Pesach i Pieśń nad Pieśniami, S. Pecaric (red.), Kraków 2002.
Hagada na Pesach, (ABC Judaizmu), Los Angeles – Toledo 2007.
Jędrzejewski P., Krawcowicz B., *Pesach*, (ABC Judaizmu), Los Angeles – Warszawa 2006.
Laufer N., *Leading the Passover Journey*, Vermont 2005.
Paciorek A., *Obyczajowość życia wspólnotowego*, w: G. Witaszek (red.), *Życie społeczne w Biblii*, ss. 300-305.
Szymanek E., *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, ss. 148-165.

¹⁷ W jęz. hebr. jest czytane: *Baruch ata Haszem, Elohenu, Melek haolam, borei pri hagafen*.

¹⁸ Wśród uczonych nie ma do końca zgodności, czy ten moment konsekracji dokonany przez Chrystusa nastąpił przy drugim kielichu wina czy przy trzecim. Idąc za tekstem ewangelicznym, należy przyjąć, że ten fakt miał raczej miejsce przy celebracji II kielicha wina spośród czterech, jakie były pite podczas uczty.

¹⁹ Należy przypuszczać, iż ten rytuał przez Chrystusa został opuszczony, gdyż to On sam był Mesjaszem, a Eliaz już przyszedł jako Jan Chrzciciel.

²⁰ Współcześnie nie pije się tego kielicha, lecz stoi on do końca wieczerzy a następnie wlewa się jego zawartość z powrotem do butelki. W niektórych społecznościach stawia się niekiedy jedno wolne i uroczyste krzesło dla Eliasza, co przypomina niekiedy zwyczaj związany z wigilią Bożego Narodzenia w Chrześcijaństwie.